

Vybrané vzácné chorošovitě houby Šumavy

Selected rare polyporeous fungi of the Bohemian Forest

František Kotlaba

Na Petřínách 10, CZ-162 00 Praha 6, Česká republika

Abstract

Eight selected rare polypore species occurring in the Bohemian Forest (the Šumava Mts., South Bohemia, Czech Republic) are treated. Very rare species *Junghuhnia fimbriatella* (Peck) Ryvarden, *Perenniporia subacida* (Peck) Donk, and *Amylocystis lapponica* (Romell) Singer are known in the Czech Republic exclusively from one locality, situated in the Bohemian Forest. *Postia simanii* (Pilát ex Pilát) Jülich is known from two localities, and *Junghuhnia collabens* (Fr.) Ryvarden and *Skeletocutis odora* (Sacc.) Ginns from three localities in the Czech Republic (the former has two localities and the latter one locality in the Bohemian Forest). The rare *Skeletocutis stellae* (Pilát ex Pilát) J. Keller and *Antrodiella citrinella* Niemelä et Ryvarden occur both at six localities in the Czech Republic, the former having four and the latter five localities in the Bohemian Forest. The majority of these rare polypore species occur on dead trunks of spruce (*Picea abies*) and/or fir (*Abies alba*) in the montane coniferous or mixed woods in protected areas; these are so called boreal and temperate-montane species. The old Boubín virgin forest (Kubani Urwald in German) in the Bohemian Forest is the richest locality for the above mentioned fungal species.

Key words: macromycetes, rare polypores, the Šumava Mts., Czech Republic, ecology, distribution

ÚVOD

O Šumavě je všeobecně známo, že oplývá bohatstvím hub – myslí se tím ovšem hlavně jedlé houby hřibovité a lupenaté. Po podrobném mykologickém průzkumu v posledních 10 letech 20. století se však dále potvrdilo, že je bohatá i na nejedlé houby chorošovitě, neboť tam byly nalezeny nejen další nové lokality již dříve známých vzácných druhů, nýbrž i druhy pro Šumavu zcela nové a jeden druh nový dokonce pro celou Českou republiku (ČR). K lepšímu poznání chorošovitéch hub Šumavy přispěli v posledním desetiletí největší měrou J. Holec a Z. Pouzar z mykologického oddělení Národního muzea v Praze a J. Vlasák z Hluboké nad Vltavou; první dva ovšem mají velké zásluhy o poznání i jiných skupin hub na Šumavě.

MATERIÁL A METODIKA

Z mnoha chorošů přicházejících v úvahu jsem vybral osm saprofytických druhů (nezahrnul jsem však druhy čeledi Hymenochaetaceae) a seřadil jsem je podle vzácnosti výskytu u nás, tj. podle počtu jejich dnes známých lokalit s výskytem i na Šumavě. Vycházel jsem jednak z literatury, jednak z exsikátů uložených v herbářích mykologického oddělení Národního muzea v Praze (PRM), kde jsou i četné doklady k dosud nepublikovaným lokalitám; nemohu ovšem vyloučit, že někdo může znát i další lokality, k nimž má třeba doklady ve svém soukromém herbáři. Údaje o rozšíření vybraných druhů chorošů u nás a o jejich hostitelských dřevinách jsem čerpal ze své starší práce (KOTLABA 1984) a pokud jde o výskyt na bavorské

straně Šumavy, použil jsem publikace JAHN (1969), LUSCHKA (1993) a NUSS (1999); údaje o celkovém rozšíření a hostitelských dřevinách jinde než u nás vycházejí převážně z prací RYVARDEN & GILBERTSON (1993, 1994).

VYBRANÉ VZÁCNÉ CHOROŠOVITÉ HOUBY

Nejprve uvádím tři druhy, které jsou z Česka známe pouze z jediné lokality, a to právě na Šumavě (dvě z nich z nejznámějšího Boubínského pralesa), potom druh známý ze dvou lokalit, nato dva druhy známé ze tří lokalit a konečně dva druhy, jež známe zatím celkem ze šesti lokalit u nás.

Amylocystis lapponica (Romell) Singer – modralka laponská

Tento velmi vzácný choroš, známý u nás pouze z jediné lokality, sbíral jako první na ležícím kmenu smrku ztepilého v Boubínském pralesu v roce 1946 a o rok později publikoval v málo známém příspěvku HERINK (1947); jeho sběr určil A. Pilát (viz KOTLABA 1984: 101). V herbářích je uloženo více pozdějších sběrů tohoto choroše, avšak všechny jen z Boubína, protože jinde u nás dosud nalezen nebyl (stejně je tomu i na Slovensku, kde je znám pouze z Dobrošického pralesa; objevili jsme jej tam se Z. Pouzarem v roce 1961). U nás roste na mrtvých kmenech smrku ztepilého a řidčeji i jedle bělokore, jinde v Evropě též na dalších jehličnanech. Je to druh známý ze Severní Ameriky, Asie a Evropy, kde roste nehojně v Norsku, Švédsku, Finsku, Estonsku, Rusku, Polsku, Česku, Slovensku, na Ukrajině, v bývalé Jugoslávii a Bulharsku. Makroskopicky je modralka laponská velice podobná hojněmu bělochoroši křehkému (*Postia fragilis*), neboť její plodnice po doteku a stářím rovněž rezavohnědnou, avšak pozná se jednak podle zvláštní, silně aromatické vůně za čerstva, jednak mikroskopicky podle přítomnosti tlustostěnných cystid v hymeniu, které jsou amyloidní a na vrcholu inkrustované.

Junghuhnia fimbriatella (Peck) Ryvarden – pórnatka kořínkatá

Velmi vzácnou pórnatku kořínkatou známe u nás dosud jen z Boubínského pralesa, kde ji objevil roku 1970 na ležícím kmenu buku lesního Z. Pouzar (viz KOTLABA 1984: 98; PRM 870821); v Česku je známa pouze z buku, avšak jinde též na jiných listnáčích a rovněž na starých plodnicích choroše lesklokorky ploské. Její celkové rozšíření zahrnuje Severní Ameriku, Asii a Evropu, kde je známa z nemnoha lokalit jen z Německa (z bavorské strany Šumavy), Polska, Česka, Slovenska, Švýcarska, Rakouska, bývalé Jugoslávie a Bulharska. Pórnatka kořínkatá se makroskopicky vyznačuje přítomností trásní až rhizoidů („kořínků“) na okraji plodnice a mikroskopicky drobnými vejčitými výtrusy, jen 3–3,5 × 1–1,5 μm velkými.

Perenniporia subacida (Peck) Donk – pórnatka nakyslá

Velmi vzácná chorošovitá houba známá v Česku – stejně jako předešlé dva druhy – zatím pouze z jediné lokality; našel ji v roce 1997 na Malé nivě u Lenory na padlém kmenu břízy pýřité J. Holec a jeho sběr určil Z. Pouzar (HOLEC & POUZAR 1998). Je to první nález této chorošovité houby jednak v ČR, jednak na bříze; jinde v Evropě je uváděna z jiných listnáčů, hlavně však z jehličnanů, především ze smrku. Dosud byla známa především ze severní a východní Evropy, a to z Norska, Švédska, Finska, Estonska, Polska, Běloruska a Ukrajiny (ale také ze severní Itálie); jinak je hojnější v Asii a Severní Americe, a to hlavně na jehličnanech. Mikroskopicky je význačná rovnými, 3–7 μm širokými skeletovými hyfami a vejčitými, neutatými výtrusy bez klíčního póru, které jsou dextrinoidní a cyanofilní.

Postia simanii (Pilát ex Pilát) Jülich – bělochoroš Šimanův

Tento bělochoroš patří bezesporu k velmi vzácným chorošovitým houbám vůbec. Popsal jej A. Pilát česky v roce 1941 a platně latinsky roku 1953 jako *Leptoporus simanii* z bývalé Podkarpatské Rusi (dnes Zakarpatské Ukrajiny), a to z ležících větví buku. Pilát pojmenoval tento choroš na počest K. Šimana (1882–1958), za první republiky (v letech 1923–1939) generálního ředitele československých státních lesů a statků, který umožňoval našim přírodovědcům vědecky pracovat v karpatorských lesích.

V ČR známe bělochoroš Šimanův pouze ze dvou sběrů na dvou lokalitách na Šumavě, a to z Blatského (Blatného) vrchu neboli Šumné (kde byl nalezen v roce 1970 – viz KOTLABA 1984: 87) a z Přední Mlynářské slatě u Modravy (tam byl sbírán v roce 1994 – PRM 882308); v obou případech jej našel Z. Pouzar na mrtvých tenkých kmenech smrku ztepilého, avšak jinde v Evropě je uváděn i z jedle a některých listnatých dřevin. Bělochoroš Šimanův je známý jen z ojedinělých nálezů v Severní Americe, Asii a Evropě, kde byl zjištěn v Dánsku, Německu, Česku, na Ukrajině, ve Francii, Itálii, Rakousku (v lesích u obce Leonstein poblíž Steyru jižně od Lince, 10. 6. 1964 sbíral autor článku – PRM 885927), bývalé Jugoslávii a ve Španělsku. Bezpečně jej lze určit mikroskopicky na základě tenkých krátkých výtrusů (4–5 × 0,8–1,2 μm) a výskytu štíhlých, tenkostěnných, neamyloidních cystid v hymeniu, které mají na vrcholu inkrustaci.

Junghuhnia collabens (Fr.) Ryvarden – pórnatka sporná

Pórnatka sporná je známá ve starší literatuře jako *Poria rixosa* Karst. 1881, nomenklatorickou prioritu však má o sedm let starší jméno *Polyporus collabens* Fr. 1874. Z Čech ji dosud známe pouze ze Šumavy, a to z Boubínského pralesa a ze Stožečku u Volar; na obou lokalitách ji objevil r. 1979 J. Vlasák na ležících kmenech jedle bělokoré a smrku ztepilého (viz KOTLABA 1984: 79). Třetí naše lokalita, kterou je Mariánský potok u Veverské Bítýšky, leží na Moravě; houbu tam nalezl na smrku ztepilém r. 1940 F. Šmarda a roku 1964 určil v herbářích při revizi materiálu polský mykolog S. Domański. U nás je tento choroš známý – stejně jako jinde v Evropě – jen na jehličnanech, a to na jedli a smrku. Je to druh se širokým rozšířením v Severní Americe, Africe, Asii a Evropě, kde byl zjištěn nehojně v Norsku, Švédsku, Finsku, Estonsku, Litvě, Rusku, Polsku, Ukrajině, Česku, Slovensku, Francii, Chorvatsku, Bulharsku a ve Španělsku. Od příbuzné pórnatky kořínkaté se liší makroskopicky plodnicemi bez kořínků na okraji a mikroskopicky většími výtrusy (3,5–5 × 1–1,5 μm).

Skeletocutis odora (Sacc.) Ginns – pórnatka vonná

Tuto chorošovitou houbu popsal A. Pilát v roce 1941 česky a roku 1953 platně latinsky jako *Poria tschulymica* na základě sběru na topolu, který mu byl zaslán ze Sibíře. Český jsme ji nazývali po Pilátově vzoru pórnatka čulymská, avšak toto jméno nikomu nic neříká (dostala jméno podle řeky Čulym, což je pravobřežní přítok sibiřského veletoku Obu). Houba se za čerstva vyznačuje zvláštní vůní, takže navrhuji používat pro ni české jméno pórnatka vonná (to zároveň odpovídá latinskému *odora*; Pilát ovšem dostal sušený materiál, který už nevoněl). Pro tuto houbu má prioritu jméno *Poria odora* Sacc. 1888 (je založeno na sběru z USA), publikované původně v roce 1885 Peckem jako *Polyporus odoratus*, jehož však nelze jako autora z nomenklatorických důvodů uvádět vzhledem k existenci staršího homonymního jména *P. odoratus* Sommerf. 1826 (což je severská outkovka, známá dnes jako *Haploporus odoratus*). Protože Saccardo převedl Peckův druh do rodu *Poria*, lze toto jméno použít jako výchozí pro naši houbu.

Velmi vzácnou pórnatku vonnou známe u nás jen ze tří lokalit, z nichž jedna leží na Šumavě. V roce 1960 ji poprvé nalezl v Boubínském pralesu A. Pilát a jeho sběr pak určil

Z. Pouzar; později byla sbírána na Boubíně i jinými mykology. Jinak je známa ze Žofinského pralesa v Novohradských horách, kde jsme ji našli se Z. Pouzarem v roce 1982, a z lokality Baba u Hluboké nad Vltavou, kde ji v téže roce sbíral J. Vlasák (vše KOTLABA 1984: 124). Všechny uvedené nálezy u nás byly učiněny na mrtvých kmenech smrku ztepilého, jinde v Evropě roste vzácně i na jedli a olši šedé. Je to euroasijský druh známý kromě Asie zejména z Evropy, a to z Norska, Švédska, Finska, Estonska, Anglie, Polska, Běloruska, Česka, Slovenska, Ukrajiny, Francie, Španělska a bývalé Jugoslávie, všude však je vzácná. Pórnatka vonná je na první pohled velmi podobná pórnatce Stellině, od níž se liší makroskopicky poněkud většími póry a za čerstva dosti intenzivní, poněkud chemickou vůní, mikroskopicky trochu kratšími a lehce užšími výtrusy, $4-5 \times 1-1,5 \mu\text{m}$ velkými.

***Skeletocitis stellae* (Pilát) J. Keller – pórnatka Stellina**

Uvedený druh pojmenoval Pilát jako *Poria stellae* po své dceři Stelle, tehdy asi deseti-jedenáctileté dívce, která později vystudovala medicínu a provdaná Marešová pracovala jako dětská lékařka po větší část svého života v jihočeském Táboře (nyní žije na penzi v Radimovicích u Želče na Táborsku). Pórnatka Stellina je vzácná chorošovitá houba známá v Česku ze šesti lokalit, z nichž čtyři leží na Šumavě. V Boubínském pralesu ji poprvé našel v roce 1956 Z. Pouzar, nad Plešným (Balvanitým) jezerem v roce 1971 autor článku (viz KOTLABA 1984: 124–125), v rezervaci Medvědice na Stožci u Dobré nedaleko Volar r. 1990 Z. Pouzar s autorem článku (PRM 871368) a na Ždanidlech u Prášil v roce 2000 J. Holec (PRM 897858). V Žofinském pralesu v Novohradských horách ji sbíral v roce 1966 M. Svrček s J. Kubičkou (KOTLABA 1984: 125). Šestou lokalitou pórnatky Stelliny u nás je rezervace Mazák u Frýdku-Místku v Moravskoslezských Beskydách, kde ji sbíral Z. Pouzar s autorem článku v roce 1966 (PRM 869409). Všechny nálezy v Česku jsou na mrtvých kmenech smrku ztepilého, avšak jinde v Evropě je známa i z jiných jehličnanů a výjimečně i na osice. Je rozšířena v Severní Americe, Asii a Evropě, a to v Norsku, Švédsku, Finsku, Estonsku, Litvě, Rusku, Německu (na bavorské straně Šumavy), Polsku, Česku, Slovensku, Ukrajině, Maďarsku, Rumunsku, bývalé Jugoslávii a ve Španělsku. Pórnatka Stellina se makroskopicky vyznačuje tlustou, na řezu vrstevnatou plodnicí a mikroskopicky velmi úzkými, alantoidními výtrusy, $5-6 \times 0,7-1 \mu\text{m}$ velkými.

***Antrodiella citrinella* Niemelä et Ryvarden – outkovka citronová**

Vzácnou, pěkně citronově žlutě zbarvenou outkovku citronovou známe dnes od nás – podobně jako předešlý druh – též ze šesti lokalit, přičemž pět z nich leží na Šumavě; tam také byla před 14 lety objevena jako nová pro naši mykofloru. V Boubínském pralesu ji sbíral v letech 1987–1989 a záhy potom publikoval VLASÁK (1990); dále ji našel v roce 1996 na lokalitě Jilmová skála v masivu Boubína J. Holec, v roce 1997 na lokalitě Debrník u Železné Rudy Z. Pouzar s J. Holcem (vše HOLEC & POUZAR 1998), v roce 2000 na Ždanidlech u Prášil Z. Pouzar (PRM 897861) a v téže roce na lokalitě Stará jíмка u Prášilského jezera J. Holec (PRM 897885). Ze Žofinského pralesa v Novohradských horách uvádí outkovku citronovou z první poloviny devadesátých let jako častou na padlých jedlových kmenech BERAN (1996: 10). Tento druh roste u nás na mrtvých kmenech hlavně jedle bělokoré, vzácněji i smrku ztepilého, jinde v Evropě též na starých plodnicích troudnatce kopytovitého a pásovaného. Zatím je známa v Asii jen ze severovýchodní Číny a v Evropě z Norska, Švédska, Finska, Německa (na bavorské straně Šumavy), Polska, Česka, Slovenska a bývalé Jugoslávie; její rozšíření je však zřejmě větší, než známe dnes, neboť byla popsána teprve před 18 lety, a znalost jejího rozšíření není proto ještě dostatečná.

Všechny výše uvedené druhy chorošovitých hub (s výjimkou pórnatky nakyslé) jsou vázány na smrk ztepilý nebo jedli bělokorou, a to převážně v přirozených jehličnatých nebo smíšených porostech hlavně horských poloh. Takové porosty jsou u nás zachovány skoro výhradně v zákonem přísně chráněných územích, která na Šumavě leží především v I. zóně národního parku Šumava. Uvedené druhy vzácných chorošovitých hub jsou většinou rozšířeny jednak v nižších polohách severského pásma, jednak ve vyšších, horských polohách pásma mírného; proto je řadíme mezi tzv. boreální a temperátně montánní (boreálně-montánní) druhy, které můžeme nalézt zejména ve vyšších polohách Šumavy.

Většina uvedených vybraných vzácných druhů chorošovitých hub roste v Boubínském pralesi, který patří k našim na houby nejbohatším a zároveň mykologicky nejprozkoumanějším chráněným územím.

LITERATURA

- BERAN M., 1996: Houby Českokrumlovka [Die Pilze des Bezirks Český Krumlov]. *Český Krumlov*, 16 pp. (in Czech).
- HERINK J., 1947: Houbová květena boubínského pralesa [Fungal flora of the Boubín Virgin Forest]. *Zlatá Stezka, Vodňany*, 15: 100–103, 121–123 et 139–140 (in Czech).
- HOLEC J. & POUZAR Z., 1998: New records of rare fungi in the Šumava mountains (Czech Republic). II. *Časopis Národního Muzea, řada přírodovědná*, 167:61–72.
- JAHN H., 1969: Beobachtungen an holzbewohnenden Pilzen (Polyporaceae s. lato und Stereaceae) im Böhmerwald. *Berichte der Bayerischen Botanischen Gesellschaft*, 41: 73–77.
- KOTLABA F., 1984: Zeměpisné rozšíření a ekologie chorošů (Polyporales s.l.) v Československu [Geographical distribution and ecology of polypores (Polyporales s.l.) in Czechoslovakia]. *Academia, Praha*, 194 pp., 123 mappae (in Czech).
- LUSCHKA N., 1993: Die Pilze des Nationalparks Bayerischer Wald. *Hoppea*, 53: 5–363.
- NUSS I., 1999: Mykologischer Vergleich zwischen Naturschutzgebieten und Forstflächen. *Libri Botanici*, 18: 1–144.
- RYVARDEN L. & GILBERTSON R.L., 1993: European polypores, part I. *Synopsis fungorum*, 6: 1–387, *Fungiflora Oslo*.
- RYVARDEN L. & GILBERTSON R.L., 1994: European polypores, part II. *Synopsis fungorum*, 7: 388–743, *Fungiflora Oslo*.
- VLASAK J., 1990: *Antrodiella citrinella* – nový choroš pro ČSFR [Antrodiella citrinella – a new polypore for the ČSFR]. *Česká Mykologie*, 44: 238–239 (in Czech).